

* Irz ve namusa tasaddi TCK. 416'da 3-5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmakta, ayrıca 417'ye göre yarıya kadar arttırılmaktadır. Yani azami 4,5 - 7,5 yıl hapis cezası öngörülmektedir. Buna ek olarak ağır bir para cezası da uygulanmalıdır.

* Yasal önlemler dışında asıl etkili olacak eğitim ve bilinçlenmedir. İşyerlerinde kadın komiteleri kurularak, bu tip olaylar teşhir edilmeli, failler hakkında ayrıca disiplin cezaları öngörülmelidir. (Gülner Savran, Kadın, Ocak 1992, s. 78).

* Medyanın kadın cinselliğini ön plana çıkararak kullanması engellenmelidir. (Leyla Alaton, Kadın, Ocak 1992, s. 78)

* Gençlerde ırz, namus, haya duygusu geliştirilmeli, her şeyin başı para imajı kaldırılmalıdır. (H. Hüseyin Korkmaz, Zaman, 9.12.1993).

* İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne kadın hakları ile ilgili bir eklenti yapılarak özellikle kadın bedenine yönelik tecavüzlerin daha etkin korunması sağlanmalıdır. Bu konuda ABD, New Jersey Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi 100.000'in üzerinde imza toplanmıştır. Bu konudaki önerge Birleşmiş Milletler'dedir. Bu 100.000 imzanın 25.000'i Türkiye'dendir. (Bugün, 5.4.1992).

* Sendikalar, işyerlerindeki cinsel taciz olaylarına karşı çok duyarlı olmalı, sendika içi eğitimde bu konu sürekli gündemde tutulmalı, toplu sözleşmelerde özel maddeler ile daha etkili önlemler alınması yoluna gidilmelidir.

Sonuç: 21. yüzyıla birkaç yıl kala cinsel taciz bir insanlık ayıbıdır. Bunun ortadan kaldırılması için her türlü yoldan mücadele gecikmeksizin başlatılmalıdır.

JOHN LOCKE FELSEFESİNDE DOĞAL HUKUK

Arş. Gör. Ayşenur AKPINAR*

I. Giriş

XVII. yüzyılın özgürlükçü filozofu John Locke'un hukuk-devlet felsefesi öğretisi doğal hukuka dayanmaktadır. O, siyasi toplum (political society) öncesini ve sivil toplumun (civil society)¹ kökenini açıklarken büyük ölçüde doğal hukukun varlığına dayanır. Doğal hukuk, sivil toplumun şekillenmesinden sonra, insanların sahip oldukları belli bazı vazgeçilmez haklar aracılığıyla güven içinde olmalarını sağlar ve buna bağlı olarak da egemen iradenin sınırlarını gösterme işlevini üstlenir.²

Locke'un doğal hukuk kavramı, insan davranışı ve ahlak kanununa bağlanır. Bu anlamdaki doğal hukuk çok bilinen bir geçmişe sahiptir. Locke'dan önce ve sonra yaşamış ahlakçılar, siyaset teorisyenleri ve teologlar tarafından da ele alınmıştır.

Bu kavramı ilk kullananın Aristoteles olduğu söylenebilir. Doğadaki nesnelere hareketlerini insanıninkilerle karşılaştıran Aristoteles'e göre ateş nerede ve ne zaman olursa olsun yakar ise, insanların örfleri, ahlaki ve yerel kanunları da zamandan zamana ve mekandan mekana değişmesine karşın, her yerde gücü olan, değişmez ve sürekli bir tür ahlak kanunu vardır ve bu doğal olayları yöneten kanuna benzediğinden doğal ahlak kanunu diye nitelenir. Bu doğal ahlak kanunu, insanların yaptığı ve Aristoteles'in geleneksel dediği pozitif hukuktan kesin olarak ay-

* Ank. Ün. Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

1. Locke'un sık sık kullandığı "civil society" ibaresi rızaya dayanan bir yönetim etrafında birleşmiş vatandaşlar topluluğunu ifade etmektedir. Bu ibareyi "uygar toplum" olarak çeviren kimi çevirmen ve araştırmacılar varsa da (örneğin M. Tuncay) biz, günümüzde kullanılan anlamı çağrıştırmamasını dileyerek "sivil toplum" ifadesini tercih edeceğiz. (Locke'un "sivil toplum" kavramının günümüzdeki ile karşılaştırılması için bkz. Cemal Bali Akal, Sivil Toplumun Tanınması, Afa Yayınları, İstanbul 1990)

2. James W. Byrne, "The Basis of The Natural Law in Locke's Philosophy", in John Locke-Critical Assessments, Vol. III, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 54.

mlır.³

Doğal hukuk fikri tüm Roma İmparatorluğu dönemi boyunca sürmüştür. Bu dönemde tüm insanların ortak akli (rasyonel) doğalarından dolayı eşit oldukları evrensel bir toplulukta birleşmeleri düşünülüyordu. Stoacı filozoflar ve Romalı hukukçular bu fikri incelediler ve Cicero buna şöyle bir tanım getirdi: Doğal hukuk doğaya uygun doğru akıl olarak uygulama ve değişmezliğe sahiptir ki bu hukukun yorumu için kendimize dışarıdan bakmamıza gerek yoktur; Tanrı bu hukukun yazarı ve onu yürütecek (icra edecek) olan hakimdir.⁴

Doğal hukuka tüm Orta Çağ boyunca ahlak, siyaset, hukuk ve kutsallık konusunda başvurulmuştur. 15. ve 16. yüzyıllar ise laik bir ahlak, hümanizma ve rönesansa tanıklık etmiş ve böylece doğal hukuk birey haklarının, subjektif iddiaların bu yolla da liberalizmin tümü sayılmıştır.⁵

Bu bağlamda ele alabileceğimiz Locke'un doğal hukuk teorisi dine dayalı doğal hukuk anlayışından laik kökenli doğal hukuk anlayışına geçişin izlerini taşır. Onun doğal hukuk anlayışının ayrıntılarını olgunluk dönemi eserlerinde bulamazken, ilk dönem eserlerinden biri olan *Essays on Law of Nature*'de kapsamlı bir incelemesine tanık oluyoruz.⁶ Bu nedenle dikkatimizi bu eser üzerinde yoğunlaştırmak bir zorunluluk olmuştur.

II. Doğal Hukukun Bilgisine Nasıl Ulaşabiliyoruz?

Locke'a göre, doğal hukuk Tanrı'nın iradesinden kaynaklanır; ancak aynı zamanda rasyoneldir. Neumann, onun akıl kanunuyla ilahi hukukun bir parçası olduğunu iddia ettiği doğa kanununu özdeşleştirdiğini savunur.⁷ Bu anlamda doğal hukuk insan akli yoluyla bulunabilir; ama daha da önemlisi bu hukuk ahlaki ve akli olan eylemi emreder. İlahi iradeye karşı koyan herhangi bir eylem akılla da çelişir. Ancak doğal hukuk gereğince yapılan eylem doğrudur, ahlakidir ve rasyoneldir.⁸

Locke'a göre insan akıl sahibidir ve aklını kullanır. Hatta aklını kullanmak zorundadır. Locke'da akıl kavramının iki anlamı vardır: İlki ahlaki doğruyu bulmaya öncülük eden zihinsel bir faaliyet anlamındadır ve Locke bundan aklın bütüncü (discursive) yetisini anlar. Bu yeti bilinmeyen şeylerden bilinene ulaşma yoluyla doğruyu bulmayı hedefler.⁹ İkincisi bilgi objesi ve davranış kuralı haline gelebilecek bir moral doğrular grubudur ki, buna Locke "doğru akıl" der.¹⁰ Bütüncü yeti, duyu organları gibi, insanda doğuştan olmasına karşın, "doğru akıl" doğuştan değildir. Ona göre ahlaki doğrular insan aklı yoluyla yapılmaz ya da dikte edilmezler; yalnızca akıl yoluyla bulunabilir ve yorumlanabilirler.¹¹ Ancak akıl bu hukukun ne yapıcısıdır ne de bize bu hukukun ku-

3. Aristoteles, *Nikomaktos'a Ahlakten Seçme Parçalar*, Çeviren: Harun Rızatepe, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi -1*, Eski ve Orta Çağlar, Seçilmiş yazılar, Derleyen: Mete Tunçay, Ankara 1969, s. 94-95.

4. Cicero, *Kamu Devleti ve Yasalardan Seçme Parçalar*, Çeviren: Mete Tunçay, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi-1*, Eski ve Orta Çağlar, Seçilmiş Yazılar, Derleyen: Mete Tunçay, Ankara 1969, s. 174-176.

5. W. von Leyden, "John Locke and Natural Law", in *John Locke-Critical Assesments*, Vol. II. Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 3-5.

6. *Essays on Law of Nutare* Locke tarafından Latince olarak kaleme alınmış, eser W. von Leyden tarafından İngilizceye çevrilmiştir.

7. Franz Neumann, *The Rule of Law (Political Theory and Legal System in Modern Society)*, Berg Publishers, U.K. 1986, s. 117.

8. David C. Synder, "Locke on Natural Law and Property Rights", in *John Locke-Critical Assessments*, Vol. III, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 365.

9. John W. Yolton, "Locke on The Law Nature", in *John Locke-Critical Assessments*, Vol. II, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 20.

10. John Locke, *Essays on Law of Nature*, Translated and Edited by W. von Leyden, Clarendon Press, Oxford 1965, s. 123; Synder, s. 365.

11. von Leyden, s.9; Locke'un ahlaki akli temellere dayandırma çabasını burada açıkça görmekteyiz. Bunun için bkz. Yolton, s. 20.

rallarını verebilir; çünkü o sadece "zihnimizin bir yetisi ve bizim bir parçamızdır."¹² Bu akıl iyi işlerse, tek ve aynı ahlaki doğrular grubunu, yani doğal hukuku bulur. Akıl yoluyla bulunan ahlaki standartlar rasyoneldir ve tüm insanları bağlayan emirlerdir. Bu emirlerin geçerliği akıl yoluyla ispatlanabilir.

Locke'a göre, bir ödevin ne olduğu bir kural olmaksızın anlaşılmaz. Bir kanun da bir kanun koyucu ya da ödül ve ceza olmaksızın bilinemez. Dolayısıyla kanun, aklın bir işlevi olması dışında, uyulduğunda ödül, ihlal edildiğinde de ceza verme yoluna başvuru olarak kanunu uygulayacak güçte bir kanun koyucuyu gerektirir.¹³ İşte doğal hukuk bağlamında kanun koyucu rolünü üstlenen Tanrı'dır. Doğal hukuk Tanrı'nın emrinin bir parçasıdır. Tanrı rasyonel bir varlık olarak yalnızca onunla, yani onun rasyonel doğasıyla uyum içinde olan ahlaki ilkeleri emreder. Locke bir kanun koyucunun varlığını ortaya koyduktan sonra, bu kanun koyucunun bir irade açıkladığını ve bunun doğal hukuk olduğunu söyler. Locke'a göre, bu doğal hukukun varlığını ortaya çıkaran duyu-deneyi (sense-experience) ile birlikte akıldır.¹⁴

Locke'a göre, Tanrı yalnızca doğal hukuku zorunlu kılma gücüne sahip olduğu için değil, aynı zamanda üstün akıl ve dokunulmazlığı ödev yaratmak için gerekli unsurları sağladığı için de hukukun temelidir. Bizi Tanrı'nın hukukuna bağlı kalmaya götüren sadece onun gücü değildir. Bunda onun aklının ve iyiliğinin de büyük payı vardır. Dolayısıyla, Locke için güç tek başına ödev yaratmaya yetmez. Eğer öyle olsaydı bizi esir eden bir korsandan yetkili olanı ayırt edemezlik. Bir korsanın öngördüğü kurallara uymadığımızda bu bizi rahatsız etmez; ancak yetkili bir

yöneticinin öngördüklerine uymadığımızda kendi vicdanımızca kınanırız. Bu iki durum arasında büyük fark vardır: Hem korsan hem de yöneticiler yaptırma bağlanmış emirler öngörseler de, Tanrı'yı bizim yetkili yöneticimiz kılan onun üstün aklıdır.¹⁵

Doğal hukuk da Tanrı'nın bir emri olduğuna göre, onu Tanrı'nın pozitif hukukundan¹⁶ nasıl ayırt edebiliyoruz? Locke "ilahi hukuk" terimi ile hem doğal hukuku hem de Tanrı'nın pozitif hukukunu kast etmektedir. Ona göre, bunların her ikisi de Tanrı'nın iradesinin ürünüdür; ancak ilan edilme (duyurulma) yöntemleri farklıdır. Doğal hukuk, ilahi hukukun bir parçası olarak doğal ışık yoluyla ilan edilir; oysa geri kalan ilahi hukuk vahiy (açıklama) yoluyla bilinebilmektedir. Yani doğal hukuka vahyin yardımı olmaksızın doğal yeti yoluyla ulaşılabilmektedir.¹⁷

O halde, doğal hukuku nasıl bilebiliyoruz? Sanırım Locke'un şu sözleri bu soruya bir yanıt olabilir:

"Biz bu hukukun (doğal hukukun) bilgisine bilginin diğer yollarından aksine doğanın ışığı yoluyla erişebileceğimizi iddia ediyoruz. Ancak, doğanın ışığının bu hukuku bulabileceğini söylerken, insana sürekli olarak görevlerini anımsatan ve gitmesi gereken yolda hatasız ve doğru ilerlemesine rehberlik eden bazı iç ışıkların doğa tarafından insana verildiği anlamında anlaşılmasını istemiyoruz. Biz bu doğa kanununun tabletlere yazılmış gibi kalplerimizde bulunduğunu ve bir ışık ona yaklaşır yaklaşmaz (tıpkı karanlıkta asılı bir kara tahtaya bir meşalenin yaklaşması gibi) bu ışığın ışınları yoluyla okunabilir, algılanabilir ve farkedilebilir olduğunu iddia etmiyoruz. Bunun ötesinde, doğanın ışığı yoluyla birşeylerin bi-

12 Locke, *Essays ...*, s. 111.

13. Shadia B. Drury, "John Locke: Natural Law and Innate Ideas", in *John Locke-Critical Assessments*, Vol, II, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 85.

14. Yolton, s. 19-20.

15. Drury, s. 87.

16. Tanrı'nın pozitif hukukuyla anlatılmak istenen, kutsal kitaplarda yer alan ve vahiy yoluyla edinilmiş olan ilkelere.

17. Drury, s. 85-86; Yolton, s. 22-24.

linebileceğini söylerken biz, eğer doğa tarafından kendisine bahşedilen yetileri uygun bir şekilde kullanırsa bir insanın kendi kendine ve bir başkasının yardımını almaksızın kimi doğruların bilgisine erişebileceğinden başka bir şeyi kastetmiyoruz."¹⁸

Locke'un doğal hukuk fikrinin doğanın ışığı yardımıyla bulunabileceğini belirtmesi, onun doğuştan bilgi öğretisini kabul etmesini gerektirmez. *Essays on Law of Nature*'ın üçüncü kısmı "Doğal hukuk insan zihnine nakşedilmiş midir? Hayır." başlığını taşır. Onun amacı doğal hukukun doğuştan olmadığını belirlemektir.

17. yüzyılda doğal hukuk görüşü "doğuştan idelere (fikirlere)" bağlanmaktaydı. Doğal hukuk kurallarının Tanrı ya da doğa tarafından insan zihnine nakşedildiği ve bu kuralların dinin ve ahlakın temeli olduğu söyleniyordu. Locke doğuştan ideler görüşünün bu basit biçimini reddetmekte ancak, yarıdoğal (mizaca) ilişkin olanı kabul etmektedir.¹⁹ Bu son doktrin Parker, Burthogge, More ve Culverwell tarafından öne sürülmüştür. Onlara göre, bilgi veya fikir edinme kapasitesi doğuştan olmasına karşın bu bilgi veya fikirler sonradan edinilir.²⁰ Gerçekten Locke da, doğuştan bilgi öğretisine karşı çıkmasına rağmen, akıl vasıtasıyla bazı ilkelere ulaşabileceğine inanır.²¹ Locke'un doğuştan fikirlere saldırısının doğal hukuk kavramını anlamamıza büyük ölçüde katkısı olduğu söylenebilir.²² Locke, doğuştan hukuk (innate law) ile doğal hukuk arasındaki farkı açıkça ifade eder. Ona göre, "doğuştan hukuk ile doğal hukuk arasında büyük ölçüde fark vardır; biri en özgün haliyle zihnimizde olan şeyleri, diğeri doğal yetilerimizi kullanmak yoluyla bilgisine erişebileceğimiz şeyleri anlatır."²³

Locke'a göre, eğer insan ruhunda doğuştan ahlaki ideler varsa bunların doğruluğunu herkesin kabul etmesi gerekir. Ancak, insan hayatı ve tarihi hakkında biraz bilgi sahibi olan bir kimse, herkes tarafından kabul edilen tek bir ahlak kuralı olduğunu iddia edemez. Locke, bu noktada şu açıklamayı yapar:

"Beni doğuştan kılgsal (uygulamaya ilişkin) ilkelere şüpheye düşüren sebeplerden bir başkası da, bir kimsenin haklı olarak sebebini sormayacağı bir ahlak kuralının önerilemeyeceğini düşünmemdir; oysa bu ilkeler, her doğuştan olması gereken ilkenin gerektiği gibi, doğruluğunu belirtecek bir kanıt ya da kabul edilmek gibi bir sebep gerektirmeyecek biçimde apaçık olsalardı böyle bir sebep sorma gülünç ve saçma olurdu."²⁴

Locke, doğal hukukun akıl yoluyla bulunabileceğini kabul etmesine karşın, herkesin sahip olduğu bu yetiyi uygun biçimde kullanmaması nedeniyle, doğal hukuk ilkelerinin herkes tarafından aynı derecede bilinmeyeceğini belirtir. Herkese aynı avantajları sağlayan doğa, aynı zamanda bu olanakların farklı biçimde kullanılmasına da neden olur. Doğal hukuku gerçekten bilmek diğerlerinden daha rasyonel davrananlara mahsustur. Sıradan insanlar bu hukukun doğru ve yanlış yorularını ayırt edemezler.²⁵ Locke, "... doğal hukuk akıl yoluyla bulunur dedim, ancak bundan zorunlu olarak bunun herkes tarafından bilindiği sonucu çıkarılmamalıdır; çünkü aklın ışığını kullanmayarak bunun yerine karanlığı tercih edenler ve kendilerini kendilerine göstermeyenler vardır. Ancak, gözlerini açmadığında ve yolculuk için iyice hazırlanmış olmadığında güneş bile bir insana

18. Locke, *Essays ...*, s. 123.

19. Yolton, s. 17-18.

20. Drury, s. 84, 94.

21. Synder, s. 364.

22. Drury, s. 84.

23. John Locke, *Essay Concerning Human Understanding*, *Great Philosophers of Western World*, Vol. 35, Chicago 1952, s. 108.

24. John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, A.D. Woolley'in kısıltmasına uygun olarak ve onun bir giriş yazısıyla birlikte, Çeviren: Vehbi Hacıkadiroğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 73.

25. Martin Seliger, "Locke's Natural Law and Foundation of Politics", in *John Locke-Critical Assessments*, Vol. II, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 37-38.

gideceği yolu göstermez" demektir.²⁶

III. Doğal Hukukun Bağlayıcılığı.

Buraya kadar yapılan açıklamaların ardından doğal hukuk için bir tanım vermek gerekirse Locke'un şu ifadesine başvurabiliriz: "... bu doğal hukuk doğanın ışığı yoluyla farkedilebilen ve rasyonel doğa ile neyin uyum içinde olup neyin olmadığını, neyin yasaklanıp neyin emredildiğini gösteren ilahi iradenin hükmü olarak tanımlanabilir."²⁷ Tüm insanlar doğal olarak rasyonel olduklarından ve bu hukukla akli doğa arasında bir uyum bulunduğundan, bu rasyonel doğaya sahip olanlar (yani dünyadaki tüm insanlar) ahlaki olarak bu hukukla bağlıdır.²⁸

Locke doğal hukukun bağlayıcılığını şu sözlerle vurgular: "O halde şu açıktır ki, bir kanunda bulunması gereken herşey doğa kanununda vardır. İlk olarak, o üstün bir iradenin emridir. İkinci olarak, neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini bildirir ki bir kanunun asıl işlevi budur. Üçüncü olarak, tüm insanları bağlar; çünkü, içinde ödev yaratmak için gerekli olan herşey bulunur. Şüphesiz doğal hukuk pozitif hukukla aynı yoldan öğrenilemez. Ancak doğanın ışığı yoluyla algılanabilir."²⁹ Strauss, Locke'un bu sözlerine karşın onun doğal hukuk kavramının tam bir hukuk anlamı taşımadığını söyler. Ona göre, doğal hukukun gerçek anlamda bir hukuk olması için yaptırımlarla donatılmış olması gereklidir. Oysa Locke'un doğal hukuk yaklaşımında yaptırımlar, bu hukuk Tanrı iradesinden kaynaklandığı için öbür dünyaya ilişkin olmalıdır. Ancak, akıl yoluyla öbür dünyaya ilişkin bu yaptırımların bilinmesi olanaksızdır. O halde doğal hukuk gerçek anlamda bir hukuk değildir. Gerçekten Tanrı tarafından ve-

rilmiştir; ama bir hukuk haline gelmesi için tanrı tarafından verilmiş olduğunu bilmeye gerek yoktur; çünkü o hukuk, Tanrı ya da vicdan tarafından değil, insanlarca uygulanmaktadır. Eğer doğa halinde uygulayacak bir güç olmazsa bu hukukun bir anlamı kalmaz.³⁰

Doğal hukukun bu dünyadaki yaptırımlarını arayış bizi Locke'un hedonistik yaklaşımına ulaştırır. Locke'a göre, doğal hukuk barışı, daha genel bir ifadeyle "kamu mutluluğunu" ya da "halkın refahını" ifade eder. Bu dünyada doğal hukukun bir tür yaptırımı vardır; o da halkın mutsuzluğu ve yoksulluğudur.³¹ Ancak Locke felsefesinde doğa kanunları, bu yolla mutluluğuna ulaşılsa da, kamu mutluluğunu azaltma aracı konumunda değildirler. Yalnızca Tanrı'nın merhameti yoluyla doğal hukuk kamu mutluluğuna katkıda bulunabilir. Ancak, kamu mutluluğunun gerekleri bu hukukun içeriğini belirlemez.³²

Byrne, Locke'un ahlaki akli temellere dayandırma girişiminin yetersizliğini fark ettiğinde, rasyonel olmayan bir temel aradığını ve hedonistik yaklaşımı ahlaki fikirlerin kökeni yaptığını söyler. İnsanlar ilahi kanunla karşılaştırarak hareketlerinin ahlaki olup olmadığını sonucuna varırlar.³³ Haz ve acı insan aklının moral kanuna uygunluğunu veya aykırılığını bulmaya yarayan araçlardır. İyi bizde haz yaratan birşeye eğilimlilik, kötü ise acı yaratan şeye eğilimlilik. Dolayısıyla Byrne'a göre, Locke iyi ya da kötünün yalnızca haz ve acı yoluyla anlaşılacağını söylemektedir.³⁴ Locke'un teorisinde insanları doğa hukuka uymaya yöneltten ödül ya da ceza beklentisidir. Fakat doğal hukuk Hobbes'ta olduğunun aksine, ödül isteği ya da cezadan kaçınmanın sonucu

26. Locke, *Essays...* s. 115.

27. Locke, *Essays ...*, s. 111.

28. Locke, *Essays...*, s. 199.

29. Locke, *Essays...*, s. 113.

30. Leo Strauss, "On Locke's Doctrine of Natural Right", in *John Locke-Critical Assessments*, Vol. III, Edited by Richard Ascraft, London 1991, s. 162-164.

31. Strauss, s. 167.

32. Drury, s. 93-94; "doğa yasasına uygun olarak yaşanmış bir hayat mutlu bir hayat olacaktır" Yolton, s. 25.

33. Byrne, s. 56-57.

34. Byrne, s. 55.

değildir.³⁵ Başka bir deyişle, bir hareketin doğruluğu onun sağladığı faydaya bağlı değildir; aksine onun faydalılığı doğruluğunun bir sonucudur.³⁶

IV. Doğal Hukuk İlkeleri Nelerdir?

Locke, hiçbir yerde genel bir maksimi doğal hukuk olarak formüle etmemektedir. Ona göre, böyle genel ve tek bir hukuk yoktur. Bu durumda doğal hukuk bir kurallar listesine dönüşür ki, bu hukuk rasyonel yaratıkların tümü için açıktır. Aşağıdaki sayılan bu kurallardan bir kısmını Locke'un çağdaşları doğuştan ilkeler olarak ele almışlardır. Locke ise bunları hem akli bir temele dayandırmakta hem de bunlardan topluma ve yönetime yönelik ahlaki bir çatı oluşturmaktadır.³⁷

Locke'un eserlerinde yer alan ifadeler ışığında şu ilkelere ulaşıyoruz:

İlk temel ilkenin toplumun ve toplumun her bireyinin korunması olduğu söylenebilir. Seliger, bu ilkenin çok genel ve sınırsız olduğunu, böyle bir ilkenin sayısız çıkarım yapılabileceğini belirtir.³⁸ Kendall ise, doğal hukukun her bir insanın korunmasına ilişkin önermesinin, tüm insanların korunmasını isteyen önermesinden ayrılması gerektiğine işaret eder. Ona göre, Locke doğal hukukun emrini insanın mümkün olduğunca kendini koruması olarak ele almak yoluyla, insanın kendini korumasını topluluğun korunmasına tercih etmektedir.³⁹ Gerçekten de Locke'un "Herkes kendini ... ve kendi korunmasıyla rekabet etmediğinde, mümkün olduğunca, diğer insanları korumalıdır"⁴⁰ şeklindeki sözleri bizi Kendall'ın saptamasını haklı bulmaya yöneltmektedir.

Locke'un eserlerinden yapılabilecek diğer çıkarımlar onun doğal hukuk kapsamına şu ilkeleri de dahil ettiğini gösterir:

1. Tanrıyı sev ve ona saygı duy.⁴¹
2. Üstlerine itaat et.⁴²
3. Doğruyu söyle sözünü tut.⁴³
4. Dürüst ve nazik ol; arkadaşça davran.⁴⁴
5. Kimsenin sağlığına, canına ya da mülküne nedensiz zarar verme.⁴⁵
6. Diğer insanlar hakkında konuşurken dostane ve içten ol.⁴⁶
7. Öldürme ya da çalma.⁴⁷
8. Aileni ve komşularını sev.⁴⁸
9. Üzgün olan komşunu avut.⁴⁹
10. Açları doyur.⁵⁰
11. Bir insanın kanını dökenin o insan tarafından kanı dökülebilir.⁵¹
12. Emegiyle elde ettiğim mülk benimdir; onu bozulana dek kullanabilirim.⁵²
13. Ana-babalar çocuklarını korumak, beslemek ve eğitmek zorundadır.⁵³

V. Sonuç.

Locke'un doğal hukuk anlayışının tutarlılığı tartışılabilir. Ancak şu açıktır ki, Locke hiçbir zaman bu hukukun varlığını inkar etmez. Ona göre,⁵⁴... şu kesindir ki böyle bir hukuk vardır ve üstelik bu hukuk

35. Yolton, s.26; karşılaştırınız T. Hobbes, *Leviathan*, çeviren: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 115 v.d.

36. Locke, *Essays...*, s. 215.

37. Yolton, s. 23-24; von Leydan, s. 7.

38. Seliger, s. 40.

39. Willmore Kendall, *John Locke and Doctrine of Majority Rule*, Urbana 1941, s. 77-78.

40. Locke, *of Civil Government, Everyment, Everyman's Library*, London 1943, s. 120.

42. Locke, *Essays...*, s. 129.

43. Locke, *Essays...*, s. 129.

44. Locke, *Essays...*, s.129.

45. Locke, *Of Civil...*, s. 119.

46. Locke, *Essays...*, s. 195.

47. Locke, *Essays...*, s. 195.

48. Locke, *Essays...*, s. 195.

49. Locke, *Essays...*, s. 195.

50. Locke, *Essays...*, s. 195.

51. Locke, *Of Civil...*, s. 122.

52. Locke, *Of Civil...*, s. 131.

53. Locke, *Of Civil...*, s. 143.

54. John Locke, *Of Civil Government, Everyman's Library*, London 1943, s. 123.

onu inceleyen akıl sahibi bir yaratık için devletlerin pozitif hukukları kadar açık ve anlaşılırdır; hatta belki de daha açıktır. Akla uygun olan birşey, insanların söze dökülmüş karşıt (birbirine zıt) ve gizli çıkarlarını izleyen fantezi ve karmaşık düzenlerinden daha kolay anlaşılır. Çünkü ülkelerin büyük bir bölümünün kanunları gerçekten böyledir ve bunlar, onun tarafından düzenlenip yorumlanmaları gereken doğal hukuka dayandıkları ölçüde doğrudur."

Locke, doğal hukukun bilgisine insanlar tarafından kolaylıkla erişilebileceği iddiasındadır. İnsanlar ras-

yonel kimliklerinden hiçbir zaman sıyrılmayacaklarına göre, doğal hukukun bağlayıcılığı da sona ermeyecektir. Başka bir deyişle, diğer doğal hukukçular gibi Locke da doğal hukuku yalnızca doğa halinin hukuku olarak ele almaz. Doğal hukukun öngördüğü ödevler, doğa halinden sivil toplum aşamasına geçildikten sonra da varlıklarını sürdürecektir. Yönetim, doğal hukuk yoluyla sınırlanacaktır. İnsan rasyonel bir yaratık olduğundan -bir organize toplum içinde yaşasın yaşamasın fark etmez- kendisi de rasyonel olan doğal hukuka tabi olacaktır.

ÇOCUK MAHKEMELERİNİN AMACA UYGUN ÇALIŞABİLMELERİ İÇİN GEREKLİ YAN KURULUŞLAR VE GENÇLERİN KORUNMASI KONUSUNDA FRANSA ÖRNEĞİ

Av. Betül ONURSAL*

GİRİŞ

2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un amacı, korunmaya muhtaç ve suça itilmiş çocukları daha eğitilebilir yaşayken belirleyip kişiliklerine uygun ve sosyo-psikolojik bilimlerin ışığında bir tedbir-ceza sistemi uygulayarak topluma kazandırmaktır.

Mahkemenin bu görevini yapabilmek için yargı çevresinde, gerek kurum gerekse yetişmiş personel olarak geniş bir idari yelpazenin varlığına ve bu yelpazedeki kurum ve kişilerle işbirliğine olanak tanıyacak kanun hükümlerine ve uygulamaya ihtiyacı vardır.

Ancak bugünkü durumda, bu idari yelpaze çok yetersiz, hatta yoktur, olan kurumlarla ilişki kurulamamıştır. Ayrıca yerel yönetimlerde Belediyeler Kanunu uyarınca korunmaya muhtaç çocuklar konusundaki önlemler uygulamaya geçirilmemekte ve idari teşkilât bazında alınan tedbirler de çok yetersiz

kalmaktadır. Bu durumda da Çocuk Mahkemeleri bu kurumlardan da destek bulamamaktadır.

Türkiye'de hem Çocuk Mahkemelerinin amaca uygun işleyebilmeleri ve hem de korunmaya muhtaç çocuk sorununun halli için yeni bir yardımcı yapılmaya gerek vardır; aksi halde Çocuk Mahkemeleri, yargıç, uzman ve avukatların bütün gayretlerine rağmen maalesef işlevsiz, Sosyal Hizmet teşkilâtının verdiği hizmetler yetersiz kalacaktır. Çocuk Mahkemeleri ile diğer kuruluşlar arasında bir koordinasyon sağlanamayacak, sayısı hiç de az olmayan gönüllü kuruluşlardan, kanunun olanak tanınmasına rağmen yararlanılamayacaktır.

Modern çocuk ceza hukuku evrensel prensiplerine göre koyduğumuz bu yasa, aynı prensiplere göre kurulması gereken yan kuruluşlar olmadığı için etkisizdir. Bu nedenle, hukukî ve idarî teşkilâtımızla gösterdiği paralelliği de gözönüne alarak Fransa örneğini ele alarak bu yan kuruluşların neler olması gerektiğini ve bunların Türkiye'de ku-

* İstanbul Barosu Çocuk Hakları Komisyonu Başkanı